

Проф. Александър Милев

Васил Дечков

Александър Милев Иванов (1904–1980) е български филолог, роден в Годеч. На 16.09.2024 г. се навършват 120 години от рождението му. Изследовател на класически езици и старобългарска книжнина, преводач. През 1926 г. завършва духовна семинария. Следва богословие (БФ) и класическа филология в СУ, завършва през 1931 г. 14 години е учител по латински и старогръцки в класическите гимназии в София и Варна. През 1945 г. работи в Института за българска история при БАН¹. От 1946 г. е член на Катедрата по класически езици в СУ, където преподава повече от 20 години. От 1970 г. преподава като професор в Духовната академия. Упокоява се 1980 г.

Смята, че самата природа на хуманитарното познание предполага то да бъде преподавано не пасивно, а с живото участие на личността.

Творчеството му може да се раздели на три главни насоки: **1)** класическа филология; **2)** българска медиевистика, българистика; **3)** преводни трудове от старогръцки и латински;

I Класическа филология.

Ал. Милев е един от най-изявените български познавачи на старогръцки и латински език². Пише и съставя множество учебници, граматики и христоматии за тези езици³, а също взема дейно участие в съставянето на единствените старогръцко-български и латинско-български речници⁴. Подема и участва в съставянето на Речник на чуждите думи в българския език (1 изд. 1958).

II Българска медиевистика, българистика, кирилометодиевистика.

1. Св. Климент Охридски

Съставя научно издание с български превод, научен разбор и пояснителни бележки на житията на св. Климент Охридски – „Гръцките жития на Климент Охридски“ (1966 г). Трудът достига значими приноси по всички разглеждани от него въпроси. Ал. Милев привежда нови доводи в полза на схващането, че

¹ **Николова, С.** Александър Милев. – В: Динеков, П. (ред.) Кирило-Методиевска енциклопедия, т. 2 (И–О), София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1995. с. 673–676.

² Пак там.

³ **Богданов, Б.** Alexandri Milev: Professoris in Memoriam (1904 – 1980), София, 1980. [достъпна на адрес: <https://rb.gy/7y8izj>]

⁴ Николова, С. пос. съч.

блаж. Теофилакт Български е написал Пространното житие на св. Климент – сравнява го с други творения и писма на Теофилакт и намира сходства в особеностите на изказа, цитатите от Св. Писание, отношението към българите, а също и сведения, съобщени единствено в Теофилактово писмо и Климентовото житие⁵. Милев привежда и доводи за историческата достоверност на сведения от Краткото Климентово житие. В изданието са включени старогръцките първописи на Климентовите жития и новобългарски превод на самия Ал. Милев, придружен от негови бележки⁶.

2. Старобългарски преводи IX-X в.

Ал. Милев разглежда и изследва старобългарските преводи от IX-X в., в частност Четириевангелието (Зографското Евангелие), Супрасълския сборник и преводите на еп. Константин Преславски. Достига до извода, че високото им качество се дължи на задълбоченото познание на старогръцки и старобългарски книжовен език от страна на старобългарските преводачи⁷. Милев открива шест начина за предаване на членувания гръцки инфинитив в старобългарския език и достига до извода, че българският език на Зографското Евангелие вече започва да проявява първоначални черти на загуба на падежите (аналитичност)⁸.

3. Светите братя

Приносът на Ал. Милев в кирилометодиевистиката включва проучвания върху латинските и най-вече гръцките източници за живота и делото на светите братя Кирил и Методий. От 1954 до 1966 г. той обнародва редица статии, в които прави задълбочен исторически и езиковедски разбор. Посвещава отделни статии на два важни латински извора за братята – просветители – т. нар. „Италианска легенда“ и *Писмото на Анастасий Библиотекар до Гаудерик Велетрийски*. Смята, че „Италианската легенда“ е написана от трима души. Превежда двата извора на съвр. български език⁹. Пише статия „За народността на Кирил и Методий“¹⁰, в която застъпва техния български произход. Милев се позовава на Краткото житие на св. Кирил Философ, което свидетелства, че той е „**родом българин**“, и Краткото житие на св. Климент Охридски (написано от гръка Димитрий Хоматиан), където се споменава, че Климент е „по род от европейските мизи, които народът

⁵ Николова, С. пос. съч.

⁶ Пак там.

⁷ Пак там.

⁸ Пак там.

⁹ Пак там.

¹⁰ **Милев, А.** За народността на Кирил и Методий – В: Делото на Константин-Кирил Философ : Година на световна прослава - 1969 Сборник / Под ред. на Димитър Ангелов и др., София : Наука и изкуство, 1972, с. 232–235.

обикновено знае и като **българи**". Според професора, последното свидетелства по косвен път и за народността на самите братя, чийто сподвижник и съратник бил Климент от ранните си години. Друг важен довод за българската принадлежност на братята е тяхното познаване на старобългарския език като майчин, което разбираме от техните преводи, в които се наблюдава, че те създават нови думи и езикови построения. Твърде показателно е и премълчаването за делото и въобще съществуването на светите братя от византийските летописци от IX–X и по-късните векове, дори въпреки заслугите на равноапостолите за византийския престол и църква. Според Милев това премълчаване е преднамерено и цели да скрие както техните заслуги за славянската просвета, така и техния български произход¹¹.

4. Източници за българската старина

Знаейки отлично както старогръцкия, така и старобългарския, Александър Милев постоянно свързва класическата филология с българистиката, което е от особена ценност в неговите трудове. Примери за принос в българистиката са съчиненията *„Гръцките съществителни имена в българския език“* („Български език“, V, 1955, №2), *„Латинските имена в българския език“* („Български език“, VII, 1957, №1) и *„Българските преводи на Илиада“* („Известия на Института за литература“, 1969). В *„Паисий Хилендарски и неговата епоха“* (1962) Милев съчетава дейността си на езиковед и литературовед. По същия начин той свързва и езикознанието с историческите първоизточници – достоен е приносът му в поредицата *„Извори за българската история“*: превежда латински и гръцки летописи за българската старина от IX и XIV в. на съвременен бълг. език: писма на римските папи от IX в. Лъв III, Николай I, Адриан II, Йоан VIII, Стефан V, на крал Лотар II, както и жизнеописанието на римските папи от Анастасий Библиотекар (поместени в ИБИ, т. 7. Латински извори за българската история, т. 2, С. 1960). Милев превежда и *„Ромейска история“*¹² на Никифор Григора¹³.

III Преводач от старогръцки и латински.

Ал. Милев се проявява и като талантлив преводач на бележити произведения от (старо)гръцки и латински език. Сред тях са: *„Облаци“* от Аристофан (С., 1962), *„Възхвала на глупостта“* – Еразъм Ротердамски (С., 1969; 2 изд. 1984), *„Илиада“* – Омир (С., 1969; 2 изд. 1971, съвместно с Бл. Димитрова), *„Утопия“* – Т. Мор (С., 1970; 2 изд. 1984), *„Държавата“* – Платон (С., 1974; 2 изд.

¹¹ Милев, А. пос. съч.

¹² т.е. Византийска.

¹³ Николова, С. пос. съч.

1981), „Енеида“ – Вергилий (1978), както и написаното на гръцки стихотворение „Скендербей“ от българския поет Гр. Пърличев (1970).

Библиография:

Латинско-български речник. София, 1937, 717 с. (2 изд. 1939, 735 с.; 3 изд. 1939, 735 с.; 4 изд. 1945, 735 с.) [Войнов М., Ал. Милев];

Латинско-български речник. 2 преработено и допълнено изд. София, 1971, 832 с. (3 изд. 1980, 840 с.) [Войнов М., Ал. Милев];

Старогръцко-български речник. София, 1939, 766 с. (2 изд. 1943, 917 с.; 3 изд. 1943, 917 с.) [Войнов М., Вл. Георгиев, Б. Геров, Д. Дечев, Ал. Милев, М. Тонев];

Латински език. С., 1944, 100 с. [Милев Ал., М. Войнов];

Курс по латински език, С., 1950, 192 с. (2 изд. 1960, 192 с.; 3 изд. 1966, 192 с.; 4 изд. 1971, 402 с.; 5 изд. 1975, 404 с.) [Гандева Р., Й. Братков, Ал. Милев];

Латинска граматика. С., 1951, 207 с. (2 преработено и допълнено изд. 1961, 402 с.; 3 изд. 1966, 402 с.; 4 изд. 1971, 402 с.; 5 изд. 1975, 404 с.);

Латинска граматика. Синтаксис. С., 1952, 200 с. [Милев Ал., Й. Братков, Р. Гандева, М. Порталски];

За автора на пространното гръцко житие на св. Климент Охридски. – сп. „Духовна култура“ (ДК), 34, 1954, 11–12, с. 18–26;

Краткото житие на св. Климент Охридски. Увод, превод и обяснителни бележки от Ал. Милев. – сп. „Духовна култура“ (ДК), 35, 1955, 8, с. 16–21;

Теофилакт Охридски. Житие на Климент Охридски. Превод от гръцкия оригинал, увод и бележки от Ал. Милев. С., 1955, 104 с.;

Един латински извор за живота и делото на св. св. Кирил и Методий (Италианската легенда). – сп. „Духовна култура“ (ДК), 36, 1956, 5–6, с. 36–47;

Италианската легенда в нова светлина. – ИП, 12, 1956, 3, с. 74–79 (рец.);

Латински език. С., 1956, 264 с. (2 изд. 1959, 304 с.) [Милев Ал., М. Порталски];

Учебник по гръцки език за духовните училища. С., 1956, 292 с. [Милев Ал., Ап. Михайлов];

За авторството на пространното Климентово житие. – ИИБЛ, 5, 1957, с. 405–434;

Културно-историческото значение на делото на св. Климент. – сп. „ДК“, 37, 1957, 11–12, с. 36–39;

Преславската и Охридската школи в нова светлина. – сп. „ДК“, 37, 1957, 5–6, с. 37–43;

Старогръцка граматика. С., 1957, 352 с. (2 изд. 1961, 352 с.; 3 изд. 1966, 352 с.; 4 изд. 1980, 352 с.) [Милев Ал., д-р Г. Михайлов];

Стогодишнина на празника на светите Кирил и Методий. – сп. „ДК“, 37, 1957, 7, с. 19–21;

Речник на чуждите думи в българския език. С., 1958, 744 с. (2 изд. 1964, 756 с.; 3 изд. 1970, 880 с.; 4 изд. 1978, 896 с.) [Милев Ал., Б. Николов, Й. Братков];

Още веднаж за превода на Теофилактово житие на Климент Охридски. – ИИИ, 8, 1960, с. 383–399;

Старогръцки език. С., 1960, 160 с.;

Жития на св. Климент Охридски. С., 1961, 160 с.;

Членуваният гръцки инфинитив в евангелския текст и неговото предаване в старобългарския превод. – ИИБЕ, 8, 1962, с. 75–91;

Първият том от историята на българската литература. – ЛМ, 7, 1963, 2, с. 137–146 (рец.);

Гръцките жития на Климент Охридски. Увод, текст, превод и обяснителни бележки. С., 1966, 190 с.;

Двете гръцки жития на Климент Охридски. – Кл. Охр., с. 143–160;

Два латински извора за живота и делото на Кирил Философ. – ККФ 1, с. 181–201 (същото в: ККФ 4, с. 298–327; на английски език: Two Latin Sources on the Life and Work of Cyril the Philosopher. – In: The Work of Constantine-Cyril the Philosopher. Sofia, 1969, p. 70–96);

За народността на Кирил и Методий. – В: Делото на Константин-Кирил Философ. С., 1972, с. 232–235 (същото в: сп. „ДК“, 57, 1977, 7, с. 18–20; Кирило-Методиевски страници. С., 1983, с. 27–34);

Кирил и Методий. – Родна реч, 17, 1974, 4, с. 48–53; 5, с. 33–38;

Климент Охридски. Живот. Произведения. Проблеми. – Родна реч, 17, 1974, 10, с. 1–9;

Кирил и Методий. Латински извори за живота и делото им. – Родна реч, 18, 1975, 9 с. 1–6;

Латинските извори за живота и делото на Кирил и Методий. – сп. „ДК“, 55, 1975, 5, с. 16–25;

Патерик. – ЦВ, № 23, 9.IX.1975;

Гръцките извори за живота и делото на св. Кирил и Методий. – сп. „ДК“, 56, 1976, 5, с. 1–10 (същото в: Родна реч, 20, 1977, 5–6, с. 6–13);

Гръцки жития на св. Иван Рилски. – сп. „ДК“, 56, 1976, 10, с. 21–33;

Зографски манастир „Св. Георги“. – В: Речник на българската литература. 2. С., 1977, с. 73–74;

Италианска легенда. – В: Речник на българската литература. 2. С., 1977, с. 126–127;

Старобългарският превод на „Четири слова против арианите“. – Старобългарска литература, 2, 1977, с. 61–73;

Старобългарски извори за живота и делото на Кирил и Методий. – Родна реч, 21, 1978, 6, с. 5–11;

Събрани съчинения на Климент Охридски. – ЕЛ, 33, 1978, 5, с. 127–135 (рец.);

Über die altbulgarischen Übersetzungen in Codex Suprasliensis. – Palaeobulgarica, 2, 1978, 3, p. 51–59 (на български ез.: **Старобългарският превод на Супрасълския сборник.** – В: Проучвания върху Супрасълския сборник. С., 1980, с. 51–59);

Синаскар, пролог, лавсаик, патерик. – Български език, 29, 1979, 4, с. 327–329;

Законодателното дело на Кирил и Методий във Великоморавия. – Palaeobulgarica, 3, 1979, 3, с. 68–70 (рец.);

Византология. – Родна реч, 23, 1980, 3, с. 51–53;

Почит към великия просветител. – Славяни, 36, 1980, 10, с. 6–7;

Едно от откритията на акад. Е. Георгиев. – В: Българистика и българисти. С., 1981, с. 44–47;

Безспорни данни за народността на Климент Охридски. – В: Българистика и българисти. С., 1981, с. 56–59;

Старобългарските жития на Константин-Кирил Философ. – В: Българистика и българисти. С., 1981, с. 33–37.

Старобългарските жития на Методий. – В: Българистика и българисти. С., 1981, с. 38–43;

Теофилакт. – В: Речник на българската литература. 3. С., 1982, с. 444–445;

Херсонска легенда. – В: Речник на българската литература. 3. С., 1982, с. 527–529;

Хилендарски манастир. – В: Речник на българската литература. 3. С., 1982, с. 529;

Адалвин. – В: Кирило-Методиевска енциклопедия. 1. С., 1985, с. 30–31;

Арсений. – В: Кирило-Методиевска енциклопедия. 1. С., 1985, с. 106–107;

Адриан II. – В: Кирило-Методиевска енциклопедия. 1. С., 1985, с. 31–34;

Атанасий Пароски. – В: Кирило-Методиевска енциклопедия. 1. С., 1985, с. 136–137;

Григорий VII. – В: Кирило-Методиевска енциклопедия. 1. С., 1985, с. 545;

Димитър Хоматиан. – В: Кирило-Методиевска енциклопедия. 1. С., 1985, с. 584–585.

Източници:

Богданов, Б. Alexandri Milev: Professoris in Memoriam (1904 — 1980), София, 1980 [достъпна на адрес: <https://rb.gy/7y8izj>].

Милев, А. За народността на Кирил и Методий – В: Делото на Константин-Кирил Философ: Година на световна прослава – 1969. Сборник / под ред. на Димитър Ангелов и др., София: Наука и изкуство, 1972, с. 232–236.

Николова, С. Александър Милев. – В: Динеков, П. (ред.) Кирило-Методиевска енциклопедия, т. 2 (И–О), София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1995. с. 673–676.